

ARCHITEKTURA WNĘTRZ W POLSKICH FILMACH FABULARNYCH LAT 60. XX WIEKU

ADAM NADOLNY

STRESZCZENIE

Polski film fabularny w latach 60. XX wieku był nie tylko medium przynoszącym rozrywkę czy też naukę, przyczynił się także do kształtowania gustów Polaków w zakresie architektury wnętrz. Architektura wnętrz w omawianym okresie stała się ponownie polem do szeroko zakrojonych eksperymentów twórczych noszących znamiona nowoczesności. Obraz filmowy tego czasu w wielu przypadkach stał się zapisem histo-

rii polskiego wnętrzarstwa. Z perspektywy czasu, który minął możemy traktować kadry filmu jako obraz historyczny, dzięki któremu istnieje możliwość zobaczenia dzieł w ich naturalnym środowisku.

Słowa kluczowe: architektura wnętrz, polski film, lata 60. XX wieku

INTERIOR DESIGN IN POLISH FEATURE FILMS OF THE 1960s. A PHOTOGRAPHIC RECORDING OF MODERNITY

ABSTRACT

Polish feature films of the 1960s were deemed a medium of entertainment and education as well as a medium which contributed to creating social trends in the interior design tastes. Interior design, in the period under the analysis, became an area of a wide range of creative experiments featuring signs of modernity. The film images of those times in many instances

have now become records of the history of Polish interior design. In the perspective of the time that has already lapsed, we can view the film frames as a historical image due to which we can still see the artists' works in their natural setting.

Key words: interior design, Polish film, 1960s

1. Wstęp

Polski film fabularny w latach 60. XX wieku stał się nie tylko medium przynoszącym rozrywkę czy też naukę. Przyczynił się także do kształtowania gustów Polaków w zakresie wnętrz nie tylko mieszkalnych¹. Zwrócił uwagę na fakt, jak ważne z punktu widzenia odbiorcy stały się takie elementy życia co-

dziennego, jak ład, kompozycja, dobry design czy też wygoda użytkowania.

Tematyka niniejszego tekstu ukazuje w jaki sposób ówczesne dokonania w zakresie architektury wnętrz stały się częścią obrazu filmowego. Z perspektywy czasu jest to obraz historyczny, dzięki któremu możemy zobaczyć dzieła w ich naturalnym środowisku, w stanie w jakim zostały ukształ-

¹ Prezentowane w tekście badania są częścią projektu badawczego pt. „Architektura i miasto w polskim filmie fabularnym lat 60., 70. i 80. XX wieku, etap IV”, prowadzonego przez au-

tora na Wydziale Architektury Politechniki Poznańskiej w Zakładzie Historii, Teorii i Ochrony Dziedzictwa.

towane i wykonane. Wiele z obiektów zachowanych na taśmie filmowej już dzisiaj nie istnieje, jak chociażby wnętrze Supersamu w Warszawie. Dzięki obrazowi filmowemu możemy je oglądać w sposób nie tylko statyczny jak na fotografii, ale także dynamiczny. Dzięki filmowi zostały one udokumentowane i zapisane w pamięci pokoleń. Ten rodzaj archeologii wpisuje się w ogólnoświatowy nurt działań na rzecz zachowania dziedzictwa narodowego oraz działań związanych z udokumentowaniem przeszłości. Jest synonimem społeczeństwa, które chce pamiętać o przeszłości. Prezentowane w tekście badania wpisują się w nurt dokumentowania dziedzictwa architektury oraz architektury wnętrz naznaczonych cechami modernizmu w drugiej połowie XX wieku.

2. Sytuacja polskiego kina w latach 60. XX wieku

Sytuacja polskiego kina w drugiej połowie XX wieku była niewątpliwie uzależniona od wielu czynników. Jednym z nich, a właściwie najważniejszym była polityka. Należy wspomnieć, że w przypadku Polski po roku 1948 możemy mówić o ugruntowaniu się wpływów obozu socjalistycznego. Drobne przejawy demokratyzacji kraju, które miały miejsce w latach 1945–1948 przestały istnieć.

W latach 1948–1956² mamy do czynienia z bardzo silnymi wpływami Związku Radzieckiego na prawie wszystkie sfery życia w Polsce. Ten stan rzeczy przyczynił się także do ukształtowania oraz wykorzystania filmu jako narzędzia propagandowego. W omawianym okresie wiele filmów porusza tematykę rozrachunku z okresem II wojny światowej oraz okresem przedwojennym³, uważanym przez nowe władze za czas rozkwitu żarłocznego kapitalizmu oraz ucisku klasy robotniczej.

Wprowadzona po roku 1956 demokratyzacja kraju⁴, na początku stała się impulsem do tworzenia szerszych planów działalności filmowej. Nowo-

czesny film miał odzwierciedlać rzeczywistość oraz opisywać i komentować współczesność. Ten krótki okres wolności, niestety szybko się skończył. Działająca cenzura uniemożliwiała filmowcom podejmowanie tematów związanych z aktualną sytuacją społeczno-polityczną. Taki stan rzeczy przyczynił się do powstania licznych adaptacji filmowych kanonu literatury narodowej oraz kina rozrywkowego⁵. Niemniej zdobycze oraz osiągnięcia polskiego designu są obecne w wielu realizacjach, stanowią doskonałe tło dla fabuły filmów ukazujących polską rzeczywistość widzianą przez pryzmat twórców, a niekiedy przez pryzmat zwykłych mieszkańców polskich miast.

3. Architektura szpitala w polskim filmie fabularnym lat 60. XX wieku

Architektura służby zdrowia w polskim filmie fabularnym to zagadnienie wielowątkowe. W zależności od tematyki filmu była ona ukazywana w różnych aspektach przestrzennych począwszy od pojedynczych pomieszczeń: sal chorych, korytarzy, sal operacyjnych, po całe założenia szpitalne. Jednym z głównych motywów, który był prezentowany w omawianych obrazach filmowych była nowoczesność rozwiązań nosząca znamiona modernizmu, drugim – odwołanie od historii, to znaczy ukazanie szpitala jako obiektu noszącego widoczne ślady historii. Szpital nowoczesny charakteryzował się jasnymi, przestronnymi pomieszczeniami, natomiast szpital o korzeniach sięgających epok minionych był ukazwany jako mroczna i nieprzyjazna pacjentowi płatanina ciemnych pomieszczeń.

Obraz szpitala w obrazie filmowym lat 60. XX wieku mógł być postrzegany przez widza jako przestrzeń sterylna, pozbawiona wad i ułomności, mimo że w rzeczywistości w wielu przypadkach było to miejsce w pewnym sensie położone na styku pomiędzy życiem a śmiercią.

² Śmierć Stalina w 1953 r. stała się sygnałem do zmian politycznych w wielu komunistycznych krajach, w tym także w Polsce. Za datę przełomową i powrót do demokratycznych reform oraz otwarcia Polski ponownie na świat przyjmuje się 1956 r. i objęcie rządów przez Władysława Gomułkę.

³ Lata 1918–1939.

⁴ Nazwa tego okresu w najnowszej historii Polski nosi nazwę „małej stabilizacji” i pochodzi od tytułu sztuki polskiego pisarza Tadeusza Różewicza „Świadkowie albo nasza mała stabilizacja” (1964).

Sztukę można scharakteryzować jako minimalizm wymagań i bierność w działaniu. Różewicz mówi w niej o sytuacji historycznej i kulturowej lat 60. XX wieku. Bohaterowie sztuki dostrzegają liczne niedoskonałości otaczającej ich rzeczywistości. Nie chcą jej jednak zmieniać, bo boją się utraty przede wszystkim zdobytych wartości materialnych.

⁵ W latach 1961–1966 wyprodukowano w Polsce 119 filmów, z czego aż 24 uznano za komedie.

1. Widok sali chorych w filmie „Człowiek z M3” z 1968 r. Źródło: FilMOTEKA Narodowa w Warszawie, foto nr 1-F-205-43, autor Wojciech Urbanowicz

1. Hospital ward in the film “Człowiek z M3” [Man with an apartment] of 1968. Source: National Film Archive in Warsaw, photo no 1-F-205-43, made by Wojciech Urbanowicz

4. Wnętrza szpitalne na przykładzie filmu „Człowiek z M3” z 1968 r.

Architektura związana ze służbą zdrowia w polskich filmach z lat 60. XX wieku występuje bardzo często jako dodatek do fabuły, co oczywiście jest naturalnym porządkiem rzeczy w obrazie filmowym. W zależności od tematyki filmu: komedia, dramat, architektura w płynny sposób staje się częścią obrazu, bez niego film nie istniałaby jako medium.

Filmem, w którym architektura wnętrza nowoczesnego szpitala została ukazana w bardzo ciekawy sposób jest obraz pt. „Człowiek z M3” z roku

1968.⁶ Główny bohater filmu, lekarz ortopeda pracuje w bardzo nowoczesnym i świetnie zaprojektowanym budynku szpitala. Jasne kolory ścian, dobrze dobrane elementy wyposażenia, wszystko to powoduje, że przestrzeń filmowego szpitala ortopedycznego jawi się jako spełnienie marzeń zarówno lekarza, jak i pacjenta (il. 1). Jednak cały stworzony na potrzeby filmu obraz polskiego szpitalnictwa specjalistycznego jest jedynie dekoracją wykonaną na potrzeby filmu.

Z jednej strony taki zabieg stylistyczny może świadczyć o celowym działaniu – wymaginowana architektura szpitala bardziej odpowiada fabule

⁶ Komedia obyczajowa o kłopotach mieszkaniowych młodego lekarza Tomasza (Bogumił Kobiela). Otrzymuje on przydział na mieszkanie M-3, ale przysługuje ono tylko żonatym. W ciągu 30 dni musi więc się ożenić. Tomasz nie zamierza jednak zrezygno-

wać z miłości. Pierwsza kandydatka jest uparta, druga – zazdrośna, trzecia – zbyt samodzielna i władcza. Dopiero w ostatniej chwili znajduje tę wymarzoną, która okazuje się jego pacjentką na oddziale szpitala ortopedycznego, w którym pracuje.

filmu niż realne obiekty z tego okresu. Z drugiej – nierzeczywista przestrzeń architektoniczna czerpie z dokonań oraz osiągnięć architektury współczesnej, w tym przypadku architektury modernistycznej. Można czuć pewnego rodzaju niedosyt tym faktem, niemniej zaproponowana w filmie modernistyczna stylistyka wnętrza szpitala wpisuje się swoją konwencją w nurt osiągnięć polskich w tej dziedzinie.

Wnętrze filmowego szpitala ortopedycznego, jeżeli spojrzymy na nie z punktu widzenia projektowego są bardzo dobrym przykładem polskiej szkoły projektowania obiektów architektury służby zdrowia. Już od lat 60. XX wieku w specjalistycznych wydawnictwach pojawiały się głosy mówiące o potrzebie kształtowania wnętrza współczesnego szpitala jako przestrzeni łączącej w sobie nowoczesność, systemowość i elastyczność proponowanych rozwiązań. Osiągnięcie zakładanej elastyczności wnętrza podyktowane było przede wszystkim zastosowaniem planowania modularnego⁷. Modularność rozwiązań miała sprzyjać możliwościom dowolnych zmian w okresie późniejszym. Podsumowaniem tej części rozważań mogą być słowa Przemysława Szafera z roku 1979, który pisał „...poszukiwanie coraz doskonalszych rozwiązań w układach przestrzennych budynków szpitalnych charakteryzuje stały rozwój myśli projektowej.”⁸

5. Architektura wnętrza teatralnych w latach 60. XX wieku

Lata 60. XX wieku to w przypadku architektury polskich teatrów także powrót do tradycyjnych koncepcji kształtowania relacji widz – aktor oraz obrazu przestrzeni teatralnej. W tym okresie wyłaniają się koncepcje klasycznych budynków teatralnych zaopatrzonych w scenę i widownię, czego przykładami są budynki w Łodzi oraz w Gdańsku. Teatr Wielki w Łodzi charakteryzuje się sceną tradycyjną o charakterze szufladowym o wymiarach 27 x 21 m i wysokości 33 m, dodatkowo otoczoną dwiema kieszeniami mniejszych scen bocznych oraz sceną tylną. Założenie charakteryzuje się doskonałą akustyką.

Teatr Wybrzeże w Gdańsku jest jedną z najciekawszych realizacji architektonicznych dedykowanych teatrowi w powojennej architekturze polskiej. Podstawowym walorem architektonicznym budynku jest ukształtowanie jego wnętrza w sposób tarasowy, co pozwala na śledzenie zmian przestrzeni na zewnątrz budynku usytuowanego przy jednym z historycznych placów Gdańska. O budynku teatru w swojej książce dotyczącej architektury polskiej w latach 1966–1970 pisał Przemysław Szafer: „Prosta architektura teatru zestawiona z zabytkową zabudową obrzeży Targu Węglowego stanowi na pewno interesujące i śmiałe powiązanie współczesności z pomnikami epok minionych.”⁹

6. Wnętrza teatralne w filmach „Jutro premiera” z 1962 r., „Człowiek z M3” z 1968 r., „Przygoda z piosenką” z 1968 r.

W przypadku polskich filmów komediowych lat 60. XX wieku możemy mówić o bardzo szerokim wachlarzu poruszanej tematyki, począwszy od kwestii rodzinnych, społecznych, a skończywszy na tematyce teatralnej ukazywanej w różnych aspektach. Jak to zwykle bywa w przypadku kina popularnego komedie cieszyły się bardzo dużym zainteresowaniem wśród publiczności, mniejszym wśród krytyków filmowych. Biorąc pod uwagę istniejące stosunki polityczne i społeczne w ówczesnej Polsce filmy z gatunku komedii nasycone były w wielu przypadkach dydaktyzmem. Sprowadzał się on niestety do smutnej pointy, iż rzeczywistość kreowana przez świat zachodni nie jest dobra dla mieszkańca Polski. Był to odmienny punkt widzenia niż wyrażany w prywatnych opiniach przez rzeszę Polaków.

Biorąc pod uwagę fakt, że rzeczywistość kreowana w filmach komediowych poruszała różne wątki życia codziennego, także teatr oraz przestrzeń z nim związana znajdowała się naturalnie w orbicie zainteresowań twórców filmowych. Na tym etapie rozważań zostanie przybliżonych kilka przykładów filmów z epoki, w których wnętrza teatralne są głównym motywem lub motywem pobocznym.

Pierwszy z prezentowanych filmów pt. „Jutro premiera” z roku 1962¹⁰, reż. Janusz Morgenstern

⁷ P. Szafer, *Nowa architektura polska. Diariusz lat 1971–1975* Wyd. Arkady, Warszawa 1979, s. 313–328.

⁸ Ibidem.

⁹ P. Szafer, *Nowa architektura polska. Diariusz lat 1966–1970*, Wyd. Arkady, Warszawa 1977, s. 111.

¹⁰ Komedia satyryczna, przedstawiająca w krzywym zwierciadle kulisy teatru – wady i śmieszności, kaprysy i obyczaje ludzi sceny – widziane oczami młodego dramaturga, marzącego o wystawieniu swej nowej sztuki. Na podstawie <http://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=122120> [dostęp: 1.03.2015 r.].

(1922–2011), produkcja Studio Filmowe Kadr, odnosi się bezpośrednio do tematyki teatralnej. Akcja obrazu filmowego zlokalizowana jest w większości we wnętrzach teatralnych – scena, widownia, garderoby. W prezentowanym obrazie filmowym przestrzeń teatralna została ukazana w sposób klasyczny, to znaczy reżyser ze względu na tematykę filmu pokazał teatr na chwilę przed premierą. Położono szczególnie nacisk na zwrócenie uwagi widza na scenę oraz fragmenty zaplecza sceny, które w tym przypadku tworzą pewnego rodzaju dodatkową przestrzeń gry aktorskiej. Właściwie cały film jest jednym wielkim ukłonem w stronę teatru jako instytucji, która z uwagi na swoją specyfikę porusza różnego rodzaju zmysły u oglądającego. Uwzględniając fakt twórczych poszukiwań architektury tego okresu, film jest pewnego rodzaju zapisem obrazu tradycyjnego teatru w pełnym tego słowa znaczeniu.

Kolejny obraz filmowy, w którym zagadnienie przenikania architektury i teatru zostało w sposób jednoznaczny ukazane nosi tytuł „Człowiek z M3” z roku 1968, reż. Leon Jeannot (1908–1997), produkcja Studio Filmowe Kadr. W przypadku tego filmu motyw teatralny jest jedynie fragmentem fabuły, jedną z sekwencji zdarzeń, które spotykają głównego bohatera. Mając na uwadze fakt, iż film jest komedią, przestrzeń teatralna została ukazana z przybliżeniem oka. Odmienne niż miało to miejsce w omawianym wcześniej filmie, wnętrza teatralne zostały przedstawione w sposób minimalistyczny – łoża teatralna, w której zasiada bohater. Jednak w celu oddania atmosfery miejsca reżyser posłużył się zastosowaniem „kodu przestrzennego”, w myśl którego definiowana jest przestrzeń teatralna. Ciężkie zasłony, liczne zdobienia łoża, atmosfera z przyćmionym światłem. Wszystkie te zabiegi miały u widza wywoływać jednoznaczne skojarzenia z teatrem. Mimo tak skromnych środków wyrazu architektura teatralna jest nadal obecna w fabule filmu.

Ostatnim z prezentowanych w tej części rozważań filmów jest obraz pt. „Przygoda z piosenką” z roku 1968¹¹, reż. Stanisław Bareja (1929–1987),

produkcja Studio Filmowe Kadr. Jest to komedia muzyczna, w której głównym wątkiem jest kariera muzyczna i teatralna głównej bohaterki. W przypadku tego obrazu filmowego możemy mówić o wykorzystaniu jako dekoracji realnego budynku dedykowanego przestrzeni teatralnej. W wielu kadrach filmu prezentowany jest wspomniany już wcześniej budynek Teatru Wielkiego w Łodzi¹². Jego modernistyczne wnętrza z charakterystyczną drewnianą boazerią i szarobłękitnymi fotelami stają się synonimem luksusu i dobrego smaku (il. 2). W opisach z epoki wspomnianą realizację bardzo często nazywano bezpretensjonalną i monumentalną jednocześnie. Wzmiankowany film można traktować jako zapis zarówno przestrzeni, jak i klimatu wnętrza, które z upływem lat uległo licznym zmianom i modyfikacjom. W przypadku badań związanych z architekturą i wnętrzami teatralnymi można stwierdzić, iż zamknięty w obrazie filmowym czas przeszły dokonany pozwala nam na prowadzenie pewnego rodzaju archeologii architektonicznej. Dzięki temu możliwe jest oglądanie obiektu w chwili jego największej świetności, w tym przypadku jest to rok po oddaniu go do użytku.

7. Wnętrza mieszkalne na przykładzie filmu „Małżeństwo z rozsądku” z 1966 r. oraz „Mąż swojej żony” z 1960 r.

Architektura mieszkaniowa była od czasów powojennych ważnym elementem działań zarówno politycznych, jak i projektowych. W filmie fabularnym z okresu lat 60. tematyka mieszkalnictwa także się pojawiała. Ważny element obrazu filmowego stanowiły wnętrza. Omówione zostaną dwa filmy, w których dzięki zapisowi obrazu udało się zatrzymać w kadrze klimat oraz charakter tych projektów.

Pierwszy z obrazów to „Małżeństwo z rozsądku” z roku 1966, w którym reżyser ukazał tak zwane meble Kowalskich (il. 3). Jak wiadomo był to zestaw mebli do polskich mieszkań autorstwa Bogusławy i Czesława Kowalskich, które miały swoją premierę w roku 1963.

¹¹ Komedia muzyczna o gwiazdce festiwalu opolskiego, usiłującej zrobić karierę w Paryżu. Młoda piosenkarka Mariola po zdobyciu Nagrody Publiczności na festiwalu w Opolu wyjeżdża do Paryża, by tam zrobić karierę. Występy nie przynoszą jednak sukcesu. Stara się ukryć ten fakt i różnymi sposobami dąży do podpisania kontraktu. Jej ukochany, młody kompozytor Piotr, odkrywa prawdę o jej rzekomej karierze, jednocześnie sam od-

rzuca propozycje zainteresowanej nim gwiazdy, która chce lansować jego piosenki. Piotr i Mariola wracają do Warszawy. Na podstawie <http://www.film Polski.pl/fp/index.php?film=121525> [dostęp: 1.03.2015 r.].

¹² Budowa teatru w Łodzi trwała od 1948 do 1967 r., było to spowodowane centralizacją systemu gospodarczego oraz brakami w zaopatrzeniu w materiały budowlane.

2. Fragment wnętrza budynku Teatru Wielkiego w Łodzi oddanego do użytku w 1967 r. w filmie „Przygoda z piosenką” z 1968 r.

Źródło: Filмотeka Narodowa w Warszawie, foto nr 1-F-365-31, autor nieznany

2. Fragment of the interior of the Grand Theatre in Łódź, commissioned in 1967, shown in the film “Przygoda z piosenką” [Adventure with song] of 1968. Source: National Film Archive in Warsaw, photo no 1-F-365-31, the author unknown

Ten charakterystyczny powiew nowoczesności stał w wyraźnej opozycji do pozostałych wnętrz mieszkalnych ukazanych w filmie, które nosiły znamiona historyzmu. Pozwoliłem sobie na użycie terminu historyzm ze względu na fakt, że reżyser filmu posługując się taką właśnie formą chciał w jednoznaczny sposób oddzielić przeszłość od teraźniejszości. W przypadku – gdy przeszłość kojarzona była z nagromadzeniem znacznej liczby mebli i bibelotów w mieszkaniach bohaterów fil-

mowych, to – w przypadku młodej pary głównych bohaterów nowoczesność miała być odbierana za pomocą widoku wnętrza o estetyce minimalistycznej. Elementem towarzyszącym były także detale takie, jak ceramika o nieregularnych kształtach czy też wzorzyste materiały zastosowane na zasłonach.

Ze względu na to, że film został nakręcony w kolorze, mamy możliwość zobaczenia w jaki sposób prezentowane meble oraz inne fragmenty

3. Główni bohaterowie filmu „Małżeństwo z rozsądku” z 1966 r. na tle mebli Kowalskich. Źródło: FilMOTEKA Narodowa w Warszawie, foto nr 1-F-361-101, autor Wojciech Urbanowicz

3. The main characters of “Małżeństwo z rozsądku” [Marriage of Convenience] of 1966 against the background of the Kowalski furniture. Source: National Film Archive in Warsaw, photo no 1-F-361-101, made by Wojciech Urbanowicz

wnętrz wyglądały w rzeczywistości. Kolor pozwolił na ukazanie szerokiego wachlarza wzorów, faktur przedmiotów codziennego użytku, które w drugiej połowie lat 60. XX wieku były w powszechnym użytku.

Należy pamiętać także o fakcie, iż wiele z ukazanych w filmie elementów wyposażenia wnętrz było to dobra deficytowe, które nie znajdowały się w powszechnym, dostępnym systemie zakupów. Można na podstawie takich rozważań wysnuć teorię, że dzięki obrazowi filmowemu możemy prześledzić, kształtowanie się gustu przeciętnego Polaka w tym okresie. Oczywiście film był medium, które mogło kreować zachowania konsumenckie, ale w związku z brakami w dostawach nie zawsze możliwe było spełnienie filmowych marzeń widzów o posiadaniu konkretnych przedmiotów.

Analizowany film jest w pewnym sensie także zapisem epoki oraz kształtowania się nowych zachowań projektowych, jak i konsumenckich. Należy tutaj wspomnieć o ważnym fakcie związanym z sytuacją ogólną Polski w tym czasie. Lata 60. XX

wieku to czas, w którym zakończono w większości powojenną odbudowę kraju ze zniszczeń. W związku z tym zaistniała naturalna potrzeba w społeczeństwie na inne, niż tylko podstawowe dobra konsumpcyjne. Także zmiana techniki produkcji z rękodzieła w kierunku produkcji przemysłowej pozwoliła na znacznie większą dostępność.

Obraz wnętrz ukazany w filmie „Małżeństwo z rozsądku” z roku 1966 jest obrazem – i to należy podkreślić – nie do końca rzeczywistym względu na charakter dzieła filmowego. Z drugiej strony staje się doskonałym diariuszem okresu, w którym polski design osiągał – po okresie powojennym – ponownie wyżyny.

Kolejnym filmem, w którym obraz wnętrz mieszkalnych został ukazany w bardzo ciekawy sposób jest „Mąż swojej żony” z roku 1960. Interesujących jest kilka aspektów związanych z wnętrzami ukazanymi w tym filmie. Przede wszystkim należy zwrócić uwagę na nowoczesne meble w mieszkaniu głównych bohaterów: kompozytora i sportsmenki. Na zamieszczonej ilustracji widoczny jest fragment

4. Jedna z głównych bohaterek filmu „Mąż swojej żony” z 1960 r. na tle nowoczesnego mieszkania.

Źródło: FilMOTEKA Narodowa w Warszawie, foto nr 1-F-447-33, autor Zbigniew Czajkowski

4. One of the main characters in the film “Mąż swojej żony” [Husband of His Wife] of 1960 in the background of a modern flat.

Source: National Film Archive in Warsaw, photo no 1-F-447-33, made by Zbigniew Czajkowski

wnętrza salonu (il. 4), w którym z wyjątkiem jednego starego fotela dominują przede wszystkim nowoczesne meble. Ze względu na charakterystyczną czystą linię oraz funkcjonalność przywodzą na myśl projekty Marii Chomentowskiej z końca lat 50. i początku lat 60. XX wieku. Nie chciałbym na tym etapie rozważań próbować określać autorstwa mebli ukazanych na fotografii. Chciałbym jedynie zwrócić uwagę na fakt, iż dzięki obrazowi filmowemu udało się zachować walory przestrzenne wnętrza – które z dużym prawdopodobieństwem jest jedynie dekoracją – jako przykład ówczesnej myśli projektowej w nawiązaniu do osiągnięć w kształtowaniu wnętrz mieszkalnych. Traktowałbym tę fotografię jako zapis zachowań przestrzennych epoki oraz oczekiwań społecznych w zakresie posiadania własnego M.

Należy także podkreślić fakt, że ukazane w filmie wnętrza mieszkalne w bardzo znaczący sposób odstają od ówczesnie obowiązujących normatywów budowlanych, które zmniejszały przestrzeń życiową do granic możliwości na rzecz szybkości i ekonomiki wykonawstwa.

8. Podsumowanie

Pewnego rodzaju renesans oraz fascynacja latami 60. XX wieku, która ma miejsce obecnie w Polsce, staje się w wielu wypadkach przyczyną poszukiwań oraz odniesień do tego okresu m.in. w twórczości architektonicznej związanej z przestrzenią dedykowaną wnętrzom zarówno mieszkalnym, jak i publicznym. Przestrzeń ujęta za pomocą wnętrza w obrazie filmowym jest w wielu przypadkach traktowana jako zapis zarówno epoki, jak i ludzkich działań na tym polu twórczym. Film polski lat 60. XX wieku charakteryzował się niewątpliwie tendencją do syntetyzowania pewnych wizji i przymysłów na rzecz braku opisu pewnych mało istotnych zdarzeń i tendencji. Powstające w omawianym okresie filmy fabularne były zapisem czasu w chwili ich powstania. Taki stan rzeczy powoduje, że możemy je traktować podobnie jak badacze przeszłości, jako element pamięci zbiorowej. Pamięci, która nie chce i nie umie zapomnieć o czasie minionym, niepozabawionym jednak elementów pozytywnych,

jak i twórczych. Chciałbym jako podsumowanie przywołać jeden z artykułów Alicji Helman z końca lat 60. XX wieku, w którym odniosła się do zagadnienia tworzenia filmu rejestrującego codzienność w następujący sposób: „*Realizując film współczesny, jest się bowiem albo kronikarzem codzienności (...) albo wieszczem, człowiekiem wyprzedzającym wiedzę o współczesności.*”¹³

Zawarte w filmach przestrzenie stają się niewątpliwie inspiracją do tworzenia, chociażby wnętrz współczesnych obiektów. Kino jako medium wielokierunkowe, w którym istniała od zawsze możliwość kształtowania rzeczywistości stało się zapisem epoki minionej, ale dającej pole do działań projektowych i badawczych w przyszłości.

Przestawione przykłady filmów prezentujące obraz wnętrza należą do różnych gatunków filmowych. Każdy z tych obrazów ukazuje omawiane wnętrza w inny, indywidualny sposób. Motywem przewodnim, który przewija się we wszystkich filmach jest motyw przestrzeni widzianej jako całość, to znaczy przestrzeni w rozumieniu fizycznym, jak i niematematycznym.

Wszystkie z wymienionych przykładów pozwalają na prześledzenie kształtowania się idei wnętrza w polskim filmie z jednej strony jako przestrzeni i funkcji, z drugiej jako ducha i koncepcji miejsca w realnym świecie w ujęciu twórczym i projektowym jednocześnie.

Bibliografia

Ł. Figielski, B. Michalak, *Prywatna historia polskiego kina*, Gdańsk 2005.

P. Szafer, *Nowa architektura polska. Diariusz lat 1966–1970*, Wyd. Arkady, Warszawa 1977, s. 111.

P. Szafer, *Nowa architektura polska. Diariusz lat 1971–1975*, Wyd. Arkady, Warszawa 1979, s. 313–328.

A. Helman, *Wymiar naszych spraw. Czy kinematografia polska jest kinematografią narodową*, „Kino”, nr 7/1968, s. 2–11.

Adam Nadolny, dr hab. inż. arch.
Zakład Historii Teorii i Ochrony Dziedzictwa
Wydział Architektury Politechniki Poznańskiej

¹³ A. Helman, *Wymiar naszych spraw. Czy kinematografia polska jest kinematografią narodową*, „Kino” nr 7/1968, s. 2–11.

INTERIOR DESIGN IN POLISH FEATURE FILMS OF THE 1960s. A PHOTOGRAPHIC RECORDING OF MODERNITY

ADAM NADOLNY

1. Introduction

Polish feature films of the 1960s were deemed something more than just a medium of entertainment and education. They also contributed to creating Polish trends in the interior design tastes, not only with regard to residential units¹. They stressed the importance of such components of daily life as order, composition, good design or convenience of use for the users and recipients.

The topics discussed herein are aimed to show how the achievements in the field of interior design of those times have become part of the film image. In the perspective of the time that has already lapsed, we can deem these images as historical images. Owing to them we can still see the artists' works in their natural setting, in the condition they were when designed, made and given into use. Many of the facilities recorded on a film tape have so far ceased to exist, the interiors of the Supersam in Warsaw, for instance. Owing to the film image we are still able to see them, not as static objects in a photograph but as dynamic objects, in movement. Owing to the films these interiors were documented and have been recorded in the memory of many generations. This type of archaeology matches the global trend of the preservation of the national heritage and documenting the past. It is synonymous with a society which wants to remember its past and does not want to forget about it. The research presented in this article matches the trend of documenting the national heritage in the field of architecture and interior design that feature the concepts of the second half of the 20th century modernism.

2. Situation of Polish film industry in the 1960s

The situation of Polish film industry in the 1960s was undoubtedly conditioned with a number of factors. Politics was a prevailing one. It should be noted that after 1948 the influence of the socialist group was well established in Poland. Some minor signs of democratisation which took place in the period from 1945 to 1948 were quenched.

In the years 1948–1956² almost all spheres of life in Poland were subjected to very strong influences of the Soviet Union. This contributed to the top imposed film contents and the use of films as a tool of propaganda. In the analysed period many films focused on working through the trauma of the 2nd world war and the people's plight in the inter-war period which³, by the new Polish authorities was deemed an era of the flourishing capitalism and oppression of the working class.

The democratization of the country after 1956⁴ was a starting point for the creation of wider perspectives for film industry. Modern films were to reflect the reality and describe and comment upon the contemporary times. Unfortunately this short period of thaw was soon halted. The censorship banned the film makers from discussing topics related to the social and political situation of the times. Therefore such productions as film adaptations of Polish literary canon and comedies abounded.⁵ Nevertheless, the achievements of Polish interior design are inherent in many of these productions as the interiors were thought to be an ideal background of the feature films which showed Polish reality from the viewpoint of

¹ The research presented herein makes up part of the research project entitled "Architecture and the city in Polish feature films of the 1960s, 1970s and 1980s, stage IV", carried out by the author at the Faculty of Architecture at Poznan University of Technology, the Division of History, Theory and Heritage.

² Stalin's death in 1953 was a trigger for political changes in many communist countries, in this in Poland. 1956 and the election of Władysław Gomułka for the leader of the government is deemed a breakthrough date and a come back to democratic reforms.

³ The years 1918–1939.

⁴ The most recent history of Poland named that period as the 'period of small stabilization'. The term derives from the title of a play by Tadeusz Różewicz, a Polish writer and playwright "Świadkowie albo nasza mała stabilizacja" [Witnesses or our small stabilization], (1964). The play can be in brief summarised as the minimum of requirements and passivity in action. In the play Różewicz discloses the historical and cultural reality of the 1960s. The protagonists can see numerous flaws of the surrounding world. They, however, do not want to change anything fearing they might lose the property they have managed to acquire.

⁵ In the years 1961–1966, 119 feature films were made in Poland, as many as 24 of them were classified as comedies.

the film makers and not necessarily from the viewpoint of the average dwellers of the Polish cities.

3. Architecture of a hospital in the Polish feature films of the 1960s

Architecture of health care centres in the Polish films is an issue comprising a number of aspects. Depending on film theme, architecture is presented from various spatial perspectives as single units e.g. hospital wards, halls, operating theatres and as entire hospital facilities. The main motifs presented in the films under this analysis were: the innovation of solutions featuring modernity of the times on the one hand, and the references to the past via the presentation of the hospital as a facility bearing the imprint of history. A modern hospital was characterised with light, spacious rooms whereas a hospital rooted in the past epochs was portrayed as a patient unfriendly labyrinth of dark rooms.

A hospital presented in the films of the 1960s could be perceived by the viewers as space that is sterile and free of any defects and flaws despite the fact that, in many cases, it was in a way a place between life and death.

4. Hospital interior in the film „Człowiek z M3” [Man with an apartment] of 1968

Architecture of health care centres in the Polish films of the 1960s is often featured in sub-plots, which is only natural for a film image. Depending on the film genre: comedy, drama – architecture in a flexible way gets part of the image, but for it the film could not have existed as a medium.

The film “Człowiek z M3” of 1968 shows the interior of a modern hospital⁶ in an interesting way. The main character of the film, an orthopaedist (played by Bogumił Kobiela) works in a modern and fantastically designed hospital building. Light colours of the walls, perfectly matching fit out components make the film space of the orthopaedic hospital look as the fulfilment of dreams of any physician and any patient (Fig. 1). Nevertheless, this film image of medical

treatment in Polish specialized hospitals is only a film decoration created for the needs of the film setting.

On the one hand such stylistic devices may constitute intentional acts – the imaginary architecture of a hospital better corresponds to the film plot than the actual hospital buildings of the times. On the other hand, the unreal architectural space is inspired with the achievements of contemporary, here: modern architecture. You may feel some kind of dissatisfaction with such a fact, nevertheless the convention of a modern style hospital interior featured in the film well matches Polish achievements in the field of interior design.

The interior of the orthopaedic hospital shown in the film, from the point of view of a designer, makes a very good example of the Polish school of designing architectural facilities of health care centres. As early as in the 1960s in the industry specific publications opinions were voiced that we need to shape the space of modern hospitals as space which combines modernity, systemic approach and flexibility of the proposed solutions. Meeting the assumed flexibility criterion of the interiors was mainly based on the application of modular planning⁷. Modular solutions facilitated changes in the later period. To sum up this part we can well use the words of Przemysław Szafer, who in 1979 wrote “...looking for better and better solutions in the spatial layouts of hospital buildings is characteristic of constant development of designing concepts.”⁸

5. Architecture of a theatre interior in the 1960s

The 1960s, when talking about the architecture of Polish theatres, also saw the come back to traditional concepts of shaping the relations between the spectator and the actor and the theatre space. In the said period the architects came up with classical concepts of the theatre buildings with the stage and auditorium as separated space, the theatre buildings in Łódź and Gdansk can serve as examples here. The Grand Theatre in Łódź is characterised with a traditional, box in a box stage of the size 27 x 21 m of the height of 33 m and additionally there are two

⁶ Comedy of manners about accommodation problems of a young physician – Tomasz. Tomasz is allocated with an M-3 flat, however, the M-3 flat allocation can be exercised only by married men. Thus, he must get married within 30 days. Tomasz, however, intends to marry a woman if he falls in love with her. The first candidate is stubborn, the second – jealous, the third – too independent and bossy. Only at the very last mo-

ment does he manage to find the woman he has dreamt of who turns out to be one of his patients at the orthopaedic department.

⁷ P. Szafer, *Nowa architektura polska. Diariusz lat 1971–1975* [New Polish Architecture Diary from 1971 to 1975], Wyd. Arkady, Warsaw 1979, pp. 313-328.

⁸ Ibidem.

adjacent areas of smaller side stages and a back stage. Such a design ensures ideal acoustics.

Wybrzeże Theatre in Gdansk is one of the most interesting architectural accomplishments as regards the theatre buildings in the Polish post-war architecture. The basic architectural asset of the building is the terraced shape of the interior, which allows the people inside to observe the changes of the external space outside the building which is located at one of the historical squares of Gdansk. The theatre building was included in the book on Polish architecture of 1966–1970 written by Przemysław Szafer: *“Simple architecture of the theatre set against the historical development of the Węglowy Targ [Coal Market] edging definitely makes up interesting and bold interconnection of the present times with the monuments of the past.”*⁹

**6. Theatre interiors in the films:
“Jutro premiera” [Opening tomorrow]
of 1962, “Człowiek z M3” [Man with an
apartment] of 1968, “Przygoda z piosenką”
[Adventure with song] of 1968**

In case of Polish comedy films of the 1960s we can talk about a wide range of the topics presented therein, starting from family or social problems ending on the theatre issues presented with a number of different aspects in mind. Typically of entertainment films, the comedies proved very popular with the audience, even if not very highly rated by film critics. Bearing in mind the political and social relations in Poland at the times, comedies would typically include didactic contents. The sad conclusion would be that the western reality was nothing good for a Pole. Such point of view was quite contrary to what many Poles privately believed.

Because the reality coined in comedy films would present a number of different aspects of everyday life, also the theatre and the theatre space would attract the attention of film directors. At this stage of our considerations, we would like to focus on

several films of the times which feature the theatre as the primary or secondary motif.

The first of such films entitled “Jutro premiera” [Opening tomorrow] made in 1962¹⁰ by Janusz Morgenstern (1922–2011), in the film studio Kadr, directly refers to the theatre issues. The film plot develops mostly in the theatre interior – stage, auditorium, changing rooms. The theatre space presented in the film was shown in a typical way, the director for the reason of the topic showed the theatre just before the first night performance. The director particularly wanted to draw the attention of the spectators to the stage and fragments of the back stage, which here make up an additional space for the actors. In fact, the entire film is a compliment made to the theatre as an institution, which for the reason of its unique nature, appeals to different senses of the spectator. Having creative searches of architects in those times in mind, it can be stated that the film is a certain type of a recording of a traditional theatre in the full meaning of the word.

Another film unambiguously showing how architecture and theatre overlap is entitled “Człowiek z M3” [Men with an apartment] of 1968 directed by Leon Jeannot (1908–1997), made by the film studio Kadr. In this film, the theatre motif is just a sub-plot, one of the sequences of events in which the main character is involved. Because it is a comedy film, the theatre space is shown here with a pinch of salt. Unlike in the prior presented example, here the theatre interior is presented in a maximally simplified way – loge where the character sits. However, to recreate the atmosphere of the theatre, the director used the ‘spatial code’ defining the theatre space. Heavy curtains, highly embroidered loge, dim light. All these were aimed to create unambiguous associations with the theatre in the viewer’s minds. Despite modest forms of expression, the architecture of the theatre is still present in the film plot.

The last film, selected for our considerations here, is the film entitled “Przygoda z piosenką” [Adventure with song]¹¹ of 1968, directed by Stanisław Bareja

⁹ P. Szafer, *Nowa architektura polska. Diariusz lat 1966–1970* [New Polish architecture. Diary from 1966 to 1970], Wyd. Arkady, Warsaw 1977, p. 111.

¹⁰ Satire comedy, showing the grotesque view of the theatre behind stage – vices and mockery, caprice and behaviour of the people working on stage – from the perspective of a young playwright dreaming of staging his new play. On the basis of <http://www.film Polski.pl/fp/index.php?film=122120> [accessed: 1.03.2015].

¹¹ Musical comedy about a young singer at the Festival of Polish Song in Opole aspiring to make a career in Paris. Mariola,

a young singer, having been awarded with the Audience Award at the festival in Opole, leaves for Paris to make a career there. Her performances are not very successful though. She is trying to hide this fact and aims at signing a contract by all means. Her beloved Piotr, a young composer, learns the truth about her alleged career and at the same time declines the proposals of a star who is interested in promoting his songs. Piotr and Mariola come back to Warsaw. On the basis of <http://www.film Polski.pl/fp/index.php?film=121525> [accessed: 1.03.2015].

(1929–1987), made by the film studio Kadr. It is a musical comedy, featuring the musical and theatre career of the main character. In case of this film, we can observe that it used the actual building dedicated to theatre space as the film decoration. Many shots of the film show the aforementioned building of the Grand Theatre in Łódź.¹² Its modernist interior with characteristic wooden panelling and greyish blue armchairs are synonymous with luxury and good taste (Fig. 2). The press releases of the times often called the film as modest and monumental at the same time. The said film can be deemed by us as a recording of the space and atmosphere of the interior, which since then has been subject to numerous changes and modifications. As far as research of architecture and theatre is concerned we can definitely state that the gone past captured in the film image makes our research a certain type of architectural archaeology. Thanks to the recording we can look at the building in its prime, in this case, a year after its commissioning.

7. An apartment interior in the films: “Małżeństwo z rozsądku” [Marriage of Convenience] of 1966 and “Mąż swojej żony” [Husband of His Wife] of 1960

Since the post-war times residential architecture has been an important part of political as well as designing activities. The topics of the 1960s feature films also featured the problems of housing. Nevertheless, the interiors of houses were important parts of the film images. I would like to comment upon two films, in which, due to the recorded film images, it was possible to freeze the atmosphere and nature of the building interiors in a film frame.

In the first film “Małżeństwo z rozsądku” of 1966, the director succeeded in preserving the image of the so-called Kowalski furniture [play of words – in Polish an average Joe Smith is called ‘Kowalski’ – here it is also the name of the furniture designer], (Fig. 3). As we all very well know it was a set of furniture designed for Polish flats by Bogusława Kowalska and Czesław Kowalski and first launched onto the market in 1963.

This characteristic waft of freshness and modernity explicitly contrasted with the other residential interior designs shown in the film, clearly in an old style (historical). I’ve decided to use the term ‘historical’ because the director of the film by using

this form of contrast, without doubt wanted to separate the past from the presence. As the past was supposed to be associated with the accumulation of a number of furniture pieces and bimbeleries in the flats where the film characters lived, therefore, in the case of the young couple – modernity was to be perceived through the image of their flat interior featuring the minimalist aesthetics. The image was accompanied with such details as ceramics of irregular shapes or fancy patterned curtains.

Because the film was made in colour technology we have an opportunity to see what the furniture and other parts of the interior looked like in reality. The colour allowed the director to show a wide range of patterns and the texture of household appliances, which were commonly if not daily used in the second half of the 1960s.

We must remember the fact that many of the interior design items presented in the film were hard to get as they were out of stock in the commonly accessible purchasing system. On the basis of the above considerations, we may come to a conclusion that it was the film image that shaped the tastes of a typical Pole in that period. The film was obviously a medium, which could create consumers’ trends, however, due to the shortages, the spectators were not always able to fulfil their dreams of having particular items in their apartments.

The analysed film is in a way a record of the epoch and a record of the process of shaping the designers’ and the consumers’ behaviour. At this stage we shall also mention an important fact related to the general situation in Poland in those times. The 1960s were the years when the reconstruction of the country after the war destruction had already ended. Therefore, a natural need arose in the society for consumer goods other than just the basic goods. Furthermore, a change in the manufacturing technology from handicrafts to industrial production translated into a much better accessibility.

Due to the nature of the film as such the image of the interiors in the film “Małżeństwo z rozsądku” of 1966 is, to a certain extent, an illusory image (unreal). On the other hand, it has become a perfect diary of the period when the Polish interior design, after the post-war period, reached its prime.

“Mąż swojej żony” of 1960 is yet another film which in an interesting way presents a residential

¹² The construction of the theatre in Łódź lasted from 1948 to 1967, such long period of construction was due to the economic

system with the top imposed management and shortages in the supply of building materials.

interior. Here I would like to focus on several aspects related to the interiors presented in this film. Above all, attention shall be paid to the modern furniture in the flat where the main characters (a composer and a sports woman) live. The photograph included in this publication shows a fragment of the lounge interior, where, but for one old armchair, mainly modern furniture prevails (Fig. 4). For their pure line and functionality they remind us of the designs of Maria Chomentowska of the late 1950s and the beginning of the 1960s. At this stage of our considerations I would refrain from naming the author of the furniture presented in the photograph. I would, however, like to stress the fact that due to the film image we have managed to preserve the spatial assets of the interior, which much likely is only a film decoration but which is to serve as an example of designing concepts in reference to the achievements of residential interior design. I would see this photograph as a recording of the spatial patterns of the epoch and as an image of social expectations when talking about having one's own apartment.

It must be also emphasized here that the apartment interior shown in the film to a large extent diverged from the binding norms in construction industry which to the largest possible extent reduced the living space as priority was given to speed of completion of buildings and low costs of construction.

8. Summary

At present we can observe in Poland a certain trend of revival and fascination with the 1960s. In many instances this trend becomes a starting point for seeking the references to the period, among others in the architectural designs dedicated to residential units as well as to the public space. The space of the interiors in the film images can in many instances be deemed as a recording of the epoch and the creative activities of mankind. Without doubt, the following were typical of Polish films of the 1960s: tendency to synthesise certain visions and ideas prevailing over descriptions of the events and trends of little importance. The feature films made in the period under the discussion here were the recording of the times of their production. For that reason, following the examples of the researchers of the past, we can deem them elements of collective

memory. The memory which does not want to and which cannot forget the bygone times and which keeps in memory its positive and creative elements. As a summary I would like to quote one of the articles of Alicja Helman dating back to the end of the 1960s which refers to the issue of making a film which records the daily life: "*Making a modern film you become a chronicler of everyday life (...) or a prophet, a man ahead of your times.*"¹³

The spaces captured in the film images without doubt are our inspirations in the interior designs of modern facilities but not only. Cinema as multidisciplinary medium, which has always been capable of shaping the reality, has become a recording of the previous epoch, which however, offers possibilities for future design and research activities.

The films selected for the purpose of this article as featuring the interior designs belong to different film genres. Each individually portrays the interior in a different way. The lead motif featured in all the films is the motif of space seen as entirety that is space in the material and non-material, sensual meaning. All the above presented examples allow us to follow the transformations of the concept of the interior design in the Polish films – on the one hand as space and its functions and on the other hand as the genius loci of a place in the real world in the joint perspective of creation and design.

Translated by the Author

Bibliography

Ł. Figielski, B. Michalak, *Prywatna historia polskiego kina*, Gdańsk 2005.

P. Szafer, *Nowa architektura polska. Diariusz lat 1966–1970* [New Polish architecture. Diary from 1966 to 1970], Wyd. Arkady, Warsaw 1977, p. 111.

P. Szafer, *Nowa architektura polska. Diariusz lat 1971–1975* [New Polish Architecture Diary from 1971 to 1975], Wyd. Arkady, Warsaw 1979, pp. 313–328.

A. Helman, *Wymiar naszych spraw. Czy kinematografia polska jest kinematografią narodową* [Scale of our issues. Is Polish cinematography a national cinematography?], "Kino", no. 7/1968, pp. 2–11.

Adam Nadolny, dr hab. inż. arch.
Division of History, Theory and Heritage
Poznan University of Technology, Faculty of
Architecture

¹³ A. Helman, *Wymiar naszych spraw. Czy kinematografia polska jest kinematografią narodową* [Scale of our issues. Is Pol-

ish cinematography a national cinematography?], "Kino", no. 7/1968, pp. 2–11.